

УДК 332.1: 001.89

В.І. ТОРКАТЮК, д.т.н., проф. ХНАМГ, Харків
С.В. СІЖКО, к.е.н., доц. ХНАМГ, Харків
Н.В.БІБІК, асистент, ХНАМГ, Харків

РЕГІОНИ У ХХІ СТОРІЧЧІ – СУЧАСНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

На основі світових тенденції інноваційного розвитку та аналізу сучасного стану економічного розвитку в Україні розглянуто кластерну теорію та можливості її використання в регіонах країни.

Annotation. Based on global trends in innovation development and analysis of the current state of economic development in Ukraine a cluster theory and its use in the country have been treated.

Ключові слова: висококваліфіковані кадри, інноваційний розвиток, інновації, конкурентоспроможність, інноваційно-промислові кластери.

Вступ. ХХІ сторіччя ознаменувалося нарощуванням темпів розвитку економіки країн, процесами глобалізації, конкуренції між світовими лідерами. В цих умовах ключем до процвітання держави стає висококваліфіковані кадри, які здатні виробляти цінні ідеї та знання, та які працюють в приватних компаніях, що здатні знаходити, приймати й впроваджувати новітні технології та продавати високотехнологічні товари та послуги на світовому ринку.

Постановка задачі. У працях українських (М.Туган-Барановський, Ю.Шкворець, Ю.Бажал, Д.Черваньов, А.Власова, В.Кардаш, А.Амоша, А.Алімов, В.Яцков) та російських (А.Абалкін, А.Анчишкін, Л.Гатовський, С.Глаз'єв, В.Кушлін, Д.Львов, Ю.Осипов, А.Юданов, Ю.Яковець та ін.) вчених досліджено широке коло теоретичних та практичних проблем підвищення ефективності виробництва в результаті здійснення інноваційної діяльності. Західні вчені Р.Акофф, В.Беренс, П.Друккер, Д.Кларк, Г.Менш, Р.Портер, Р.Фостер, Й.Шумпетер та ін. розвинули сучасну теорію економічних відносин, які відбивають інноваційний характер підприємництва у виробничій сфері.

Методологія. Однак, важливим є на основі сучасних теорій інноваційного розвитку та аналізу сучасного стану інноваційної політики України вироблення пропозицій щодо розвитку та впровадження інноваційної діяльності в регіонах.

Результати дослідження. Інновації є невід'ємною складовою політики розвинутих країн світу. Розуміючи всю важливість підтримки інноваційного розвитку в регіонах Європейський Союз на основі Лісабонської та Барселонської Європейських Рад визначили провідну роль «дослідження й розвитку» та інновацій в

Європейському Союзу (ЄС). Одна з цілей встановлених ЄС полягає у піднятті рівня інвестицій в інновації від 1,9% ВВП до 3% до 2010 року. З цією ціллю в березні 2005 року ЄС відновити Лісабонську стратегію з ініціативою економічного росту та створення нових робочих місць й виділив на дані цілі 347 мільярдів євро на період з 2007 по 2013 роки [1].

Відносно розробки і впровадження інновацій в Україні, слід відмітити, що на офіційному сайті Державного комітету статистик України інформація щодо питома вага підприємств, що впроваджували інновації представлена до 2007 року. Після дані на сайті не представлені, тому оцінити стан підприємств, які впроваджують інновації на даний час дуже важко. Питома вага підприємств, що впроваджували інновації за 9 місяців у 2007 році на 1,1% менше ніж за той же період у попередньому році. Можна припускати, що показник кількості підприємств, які впроваджують інформацію продовжував зменшуватися і у 2008 та 2009 році. Така тенденція є реальною для Харківської області зокрема. За даними Головного управління статистики в Харківській області починаючи з 2006 року кількість підприємств, що впроваджують інновації зменшувалася щороку і становила 136 підприємств у 2006 році, 115 підприємств у 2007 році та лише 97 підприємств у 2008 році. Враховуючи фінансово-економічну кризу, можна стверджувати, що у 2009 році кількість підприємств продовжувала зменшуватися [2].

Низька інноваційна активність вітчизняних виробників, є свідченням віддалення перспективно-економічного зростання країни, адже найважливішим чинником економічного розвитку є інновації. Інноваційний процес – це єдиний у своєму роді процес, об'єднуючий науку, техніку, економіку, підприємництво і менеджмент.

Саме таку позицію відстоює М.Портер [3]. Згідно теорії Майкла Портера, кластер — це група взаємозв'язаних компаній (постачальники, виробники, посередники), що географічно є сусідами, і пов'язаних з ними організацій (освітні заклади, органи державного управління, інфраструктурні компанії), діють в певній сфері і взаємодоповнюють один одного. Візуально, даний зв'язок можна представити наступним чином:

Отже, під кластером розуміють мережу незалежних виробничих і (або)

сервісних фірм, включаючи їх постачальників, творців технологій і ноу-хау (університети, науково-дослідні інститути, інжинірингові компанії), ринкових інститутів (брокери, консультанти), що пов'язують, і споживачів, які взаємодіють один з одним в єдиному ланцюзі створення вартості.

На думку М. Портера, конкурентоспроможність країни слід розглядати через призму міжнародної конкурентоспроможності не окремих її фірм, а кластерів — об'єднань фірм різних галузей, причому принципове значення має здатність цих кластерів ефективно використовувати внутрішні ресурси. Проаналізувавши конкурентні можливості більше 100 галузей в десяти країнах, М. Портер прийшов до висновку, що найбільш конкурентоздатні транснаціональні компанії зазвичай не розкидані безсистемно по різних країнах, а мають тенденцію концентруватися в одній країні, а іноді навіть в одному регіоні країни. Пояснення цього явища полягає в наступному, одна або декілька фірм, досягаючи конкурентоспроможності на світовому ринку, поширює свій позитивний вплив на найближче оточення: постачальників, споживачів і конкурентів. А успіхи оточення, у свою чергу, роблять вплив на подальше зростання конкурентоспроможності даної компанії [4]. В результаті такої взаємовигідної співпраці формується «кластер» — співтовариство фірм, тісно зв'язаних галузей, взаємно сприяючих зростанню конкурентоспроможності один одного.

Виділяють три види кластерів:

- регіональні (регіонально обмежені об'єднання навколо наукового або промислового центру);
- вертикальні (об'єднання усередині одного виробничого процесу, наприклад, ланцюжок «постачальник — виробник — збувальник — клієнт»);
- горизонтальні (об'єднання різних галузей промисловості в один мегакластер, наприклад, «хімічний кластер» або на ще вищому рівні агрегації «агропромисловий кластер»).

Головна особливість кластера — його інноваційна орієнтованість. Досвід США (підтримка і стимулювання утворення інноваційних кластерів — феномен Силіконової долини) показує, що інноваційні (промислові) кластери можуть формуватися на рівні регіону, де висока концентрація взаємозв'язаних галузей. Перевагами кластерного підходу на регіональному рівні є:

– по-перше, регіональні інноваційно-промислові кластери мають в своїй основі стійку систему розповсюдження нових технологій, що склалася, знань, продукції, так звану технологічну мережу, яка спирається на сумісну наукову базу;

– по-друге, підприємства кластера мають додаткові конкурентні переваги за рахунок можливості здійснювати внутрішню спеціалізацію і стандартизацію,

мінімізувати витрати на впровадження інновацій;

– по-третє, важливою особливістю інноваційно-промислових кластерів є наявність в їх структурі гнучких підприємницьких структур — малих підприємств, які дозволяють формувати інноваційні точки зростання економіки регіону;

– по-четверте, регіональні промислові кластери надзвичайно важливі для розвитку малого підприємництва: вони забезпечують малим фірмам високий ступінь спеціалізації при обслуговуванні конкретної підприємницької ніші, оскільки при цьому полегшений доступ до капіталу промислового підприємства, а також активно відбувається обмін ідеями і передача знань від фахівців до підприємців.

Загальновідомими прикладами кластерного підходу у світі є силіконова долина (Каліфорнія, США), силіконове болото (Кембридж, Великобританія), долина техніки (Албані, США), фінський Морський кластер (Фінляндія) [5].

За підсумками 2006-2007 рр., згідно дослідженню, проведеному World Economic Forum, Фінляндія в черговий раз зайняла перше місце в рейтингу глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index Growth Competitiveness Index). Фахівцями Інституту дослідження економіки Фінляндії (ETLA) було ідентифіковано дев'ять основних кластерів: лісовий, інформаційний і телекомунікаційний, металургійний, енергетичний, бізнес-услуги, охорона здоров'я, машинобудівний, харчовий, будівельний. Хоча, вплив світової фінансової кризи вплинув на розташування місць у 2009 році. На останньому Економічному форумі (Economic Forum) у 2009 році в Давосі був оприлюднений Звіт глобальної конкурентоспроможності 2009-2010 років, відповідно до якого Фінляндія посіла шосте місце поступившись Швейцарії, США, Сінгапуру, Швеції та Данії.

В сучасних умовах кластерам належить провідна роль у досягненні конкурентоспроможності регіону, що визначається наявністю тих або інших конкурентоспроможних галузей та сегментів економіки. Саме кластери створюють конкурентні переваги у визначених галузях і, як наслідок, у відповідних регіонах. Тому одна з головних задач у системі підвищення конкурентоспроможності регіону – виявити потенціал його кластеризації [6].

Перспективи створення різних варіантів кластерів є практично у всіх регіонах України: гірничо-металургійні, машинобудівні, металообробні, цукрові, харчові, швейні, хімічні, побутових товарів, переробні, торговельні, транспортні тощо. Для ефективної діяльності кластера необхідна, в першу чергу, зацікавленість у його розвитку підприємців та політична підтримка з боку органів державної влади.

Важливе значення для оцінки розвитку кластерів має аналіз інвестиційних та

інноваційних процесів регіону, а також регіональна політика підтримки процесів кластеризації (підтримка малого бізнесу, розвиток органів місцевого самоврядування, надання позик, програми технічної допомоги тощо). Інноваційна структура кластера сприяє зниженню сукупних витрат на дослідження, що дає змогу учасникам кластера стабільно здійснювати інноваційну діяльність протягом тривалого часу.

Висновки. Таким чином, ефективність кластерного розвитку досягається за рахунок використання географічної концентрації взаємозв'язаних галузей, консолідації зусиль промисловості та наукових центрів. Досвід найбільш розвинутих країн доводить перспективність використання кластерного підходу в національній економіці.

В умовах переходу на інноваційну модель розвитку економіки подальший розвиток та посилення процесів формування кластерів конкурентоспроможності має особливе стратегічне значення, що повинно відобразитися у державних програмах розвитку та у державній регуляторній політиці. Перехід на кластерну структуру економіки сприятиме підвищенню динамічності, збалансованості, ефективності регіонального розвитку, забезпечить високий рівень конкурентоспроможності регіонів.

Список літератури: 1. Eurostat regional yearbook 2007 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>. 2. Харківська область у 2008 році. Статистичний щорічник / [за ред. М.Л. Чмихала]. – Х.: Головне управління статистики у Харківській області, 2009. – 592 с. 3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України - [Електронний ресурс] <http://www.ukrstat.gov.ua/> 4. Портер М. Международная конкуренция. — М., Международные отношения, 1993. — 896 с. 5. Презентація Бублик С.Г. та Здіорук С.І. «Концепція стратегії розвитку інтелектуального потенціалу України», Київ, НІСД. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.niss.gov.ua/Table/3006006/ConceptSID.ppt. 23.01.2008 р. 6. Миграян А.А. Теоретические аспекты формирования конкурентоспособных кластеров. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.krsu.edu.kg/vestnik/2002/v3/a15.html>

Подано до редакції 15.02.2010